

Floor van Gelder Magdaleen Kingmans

ARMENZORG EN BEDELARIJ IN GRONINGEN IN DE 19^e EEUW II

Over armenzorg is meer geschreven dan over bedelarij en landloperij, zowel op overheidsniveau als door academici en anderen. Van het eerste getuigen de provinciale verslagen en de vele wetsbepalingen, politieverordeningen en Koninklijke Besluiten. Van het tweede o.a. enkele proefschriften van juristen. Dat de belangstelling voor armoede en daarmee gepaard gaande verschijnselen in de loop van de 19^e eeuw toenam kan men zien aan de geschiedenis van de Maatschappij van Weldadigheid (sinds 18). Deze hebben wij niet onderzocht dan voor zover het de bedelaarsgestichten in Veenhuizen betrof.

De goed vaderlandse gewoonte om de discussie over problemen van algemeen maatschappelijke aard op gang te brengen via het uit schrijven van een prijsvraag heeft ook op het gebied van armenzorg enig resultaat opgeleverd. De prijsvraag heeft bijvoorbeeld geleid tot het geschrift van G. Lutten, berg(1), sekretaris van de stad Zwolle en lid van vele liefdadigheidsinstellingen aldaar. Zijn boek werd onmiddellijk na verschijnen vanwege het ministerie van binnenlandse zaken zeer aangeprezen aan ieder die zich op provinciaal en gemeentelijk niveau met armenzorg bezig hield(2). De inhoudsopgave belooft echter veel meer dan de tekst uiteindelijk te bieden heeft en het is meer een opsomming en een herhalen van bepaalde standaard meningen, dan dat er ook iets verklaard wordt. Veel gedegener en informatiever is het "Geschiedkundig onderzoek naar de armoede in ons vaderland" van J. De Bosch Kemper. Deze studie wordt beschouwd als een standaardwerk op dit terrein. De meningen van verschillende konservatieve en liberale ekonomen zijn duidelijk uiteengezet door I. Hasenberg Butter in "Academic eco-

nomics in Holland 1800-1870". Zij geeft ook een redelijke literatuurverwijzing.

ARMENZORG.

Omdat uit de vonnissen bleek dat een aantal van de bedelaars, tenminste voor zover ze voor de rechter werden geleid, uit nood de wet had overtreden, leek het nuttig nader in te gaan op het probleem van de armenzorg. Deze stond geheel in het teken van welwillende liefdadigheid, uitgeoefend door de kerken of bewogen partikulieren. Men achtte het "onzedelijk" als een deel van de bevolking omkomt van de honger. De meningen verschilden over de oorzaken van de armoede en de middelen om die tegen te gaan. Men was het er wel over eens dat er iets gedaan moest worden.(3). De direkte uitingen hiervan zijn de bedeling door de kommissies van onderstand, en de speciale uitkeringen in de wintermaanden. De indirekte maatregelen hangen nauw samen met de vermeende oorzaken. Zo waren er werkhuizen om te leren werken, om de werkloosheid tegen te gaan en om de arme toch het idee te geven dat hij iets nuttigs deed voor de kost. Dit impliceert wel de wat dubieuze verwachting dat de arme ook duidelijk zijn nut zag in het geest verheffen de touwpluizen, strohulzen maken en keien kloppen.

Voor bedeling alléén verwachtte men dat het ledigheid en luiheid in de hand zou werken. Op die manier behoedde men de mensen dan wel voor de hongerdood. Maar gevreesd werd dat men hen zo tevens in staat stelde voor een volgende generatie armen te zorgen, die op hun beurt weer bedield moest worden. Om dit tegen te gaan werden er arm-scholen en ook zondagscholen gesticht waar het volk onderdanigheid moest leren en een degelijke godsdienstige

opvoeding genoot. De zedelijke verheffing scheen de gegoede burgerij een onontbeerlijk middel om de armen uit de materiële ellende te helpen. Het leek echter niet houdbaar de schuld alleen bij de onvolkomenheden van de arme zelf te zoeken. De nederlandse situatie was zo, dat er een algemeen tekort aan arbeidsplaatsen was. Vooral 's winters heerste er, bijvoorbeeld bij dagloners en grondwerkers, grote gedwongen werkloosheid. Dit gebrek aan werk verklaart misschien het aanvankelijk grote enthousiasme bij de burgerij voor fabrieken met veel kinderarbeid. Zo dacht men de jeugd tenminste voor moreel verval te behoeden. Ook werden er op kleine schaal ambachtscholen opgericht om arme kinderen een vak te laten leren.

BEDELING.

Sinds het reglement op het armbestuur van 18 mei 1827 was de armenzorg toevertrouwd aan de burgelijke gemeentes, voorzover de diakonieën tekort schoten. Deze regeling is jarenlang een bron van moeilijkheden geweest. De Hoge Raad heeft verder op 13 juni 1845 bepaald dat de Gedeputeerde Staten de bevoegdheid hebben geschillen tussen de gemeentes onderling, tussen diakonieën en ook tussen gemeente en diakonie te regelen. De diakonieën moesten administraties bijhouden van de armen die zij onderstand verleenden. De gemeente moest bijspringen als de diakonieën geld te kort kwamen. Ook moest zij via een "Commissie van algemenen onderstand" geld voorschieten zolang nog niet duidelijk was waar de arme domicilie had(4). Zij moest de mensen ondersteunen die onder geen enkele diakonie vielen. Tenslotte moest zij de kosten dragen voor het aanhouden, opzenden, eventueel verplegen en ter aarde bestellen van bedelaars en vreemdelingen. De grootste post van dit alles vormde de subsidies aan de diakonieën. In Groningen kreeg de hervormde gemeente het meeste.

Behalve met gemeentegelden bekostigden de armbesturen hun uitgaven met kollektes, giften, opbrengst

uit bezittingen (bijvoorbeeld eigendommen en verhuur van zitplaatsen) en inkomsten uit begrafenissen. Het is vrij nauwkeurig te achterhalen hoeveel geld er besteed is aan armenzorg. Zo bedroegen alleen de gemeentesubsidies aan de diakonieën in Groningen in de periode 1840-1850 per jaar f40.000,- tot f50.000,- (1846 topjaar). Het is wel heel moeilijk na te gaan waaraan en aan wie de gelden werden besteed. Algemene criteria voor het verlenen van onderstand zijn ons uit de diakonale verslagen niet bekend. Het is zelfs de vraag of ze er überhaupt wel geweest zijn. In het algemeen geschiedde de bedeling in de vorm van geld, voedsel, kleding en brandstof, soms ook geneeskundige hulp. Er zijn wel gevallen (incidenteel) bekend van brood- en gortuitdelingen en er zijn lijsten personen die een boezeroen of een paar kousen kregen, of hout en turf.

Een aparte instelling was de "Commissie voor spijsuitdeling" in de winter. Deze zorgde in de maanden januari, februari en maart voor het uitdelen van porties soep in het Soephuisstraatje. De gemeente nam meestal een aandeel van f600,-, de rest werd bij intekening door partikulieren gedragen, die dan tevens het recht hadden te bepalen wie de soep kon krijgen. Jaarlijks werden er zo'n 70.000 porties soep uitgedeeld voor een bedrag van ruim f4000,-. In strenge winters, zoals die van 1844/45 en 1845/46 steeg het aantal porties tot ver boven de 80.000.

Naast subsidies aan de armbesturen droeg de gemeente de kosten van de werkhuizen, het stadsziekenhuis en de wedde van vroedvrouwen en heelmeeesters die voor de armlastigen werkten. Daarnaast betaalde zij de Mij. van Weldadigheid voor de personen die ten laste van de stad in de koloniën waren geplaatst. Dit waren meestal bedelaars.

Om een indruk te geven van de omvang van onderstand volgen hier enkele cijfers, ontleend aan de statistische jaarboekjes. In 1840 waren er in Nederland 3049 armbesturen waarvan 250 in de pro-

vincie Groningen. In 1850 was dit aantal toegenomen tot 3506, respectievelijk 299. Deze besturen moesten regelmatig opgave doen van het aantal mensen dat onderstand had gekregen, ten behoeve van het armverslag. Vooral in de eerste helft van de 19e eeuw zijn deze opgaven nog tamelijk onbetrouwbaar, omdat om te beginnen lang niet alle besturen opgave deden of zelfs maar een eigen personenadministratie bijhield. Men telde door elkaar ponden roggebrood, armlastigen per stuk en gezinshoofden. Daarbij komt het probleem dat er mensen zijn die ten laste van verschillende besturen kwamen, en op die manier dubbel geteld zijn. Als we deze fouten elkaar laten opheffen komt het erop neer dat in de periode 1820-1840 10% van de bevolking van de bedeling leefde, waarvan de helft geheel en de andere helft gedeeltelijk. Het aantal bedeelden nam in die tijd toe van 194.000 tot 300.000. Daarna nam het aantal toe, (o.a.) door hogere voedselprijzen, tot bijna 500.000 bedeelden in 1885 (15% van de bevolking). Groningen lag in de gehele onderzochte periode (1820-60) 5% onder het landelijk gemiddelde, met toppen van 10,5% (20.000) in 1847 en 9,6% in 1853. Provincies met een groot aantal bedeelden waren bijvoorbeeld:

	Noord-Holland	Friesland
1846	25,7%	18,2%
1847	24,4%	19,2%

Deze cijfers zeggen natuurlijk nog niets over zaken betreffende de armoede, zoals de sterfte onder de "schamele" klasse, het aantal vondelingen en verlaten kinderen en het werkelijk gebrek aan gezond voedsel, voldoende kleding en een goede woning. Het ging de statistici meer om de totalisering van de kosten, dan om de werkelijke noden van de betrokkenen.

BEDELARIJ.

Verband met armoede.

Uit de vonnissen is soms iets op te maken van de redenen waarom men gebeld heeft, bijv. wanneer er verzachtende omstandigheden in overweging genomen worden. Een oude man van 70 gaat in de winter in Middelstum de

huizen langs om een paar centen. Twee arbeiders gaan op 1 januari Gelukkig Nieuwjaar wensen en vragen er wat voor. Een dijkwerker zwerft in de buurt van Termunten rond op zoek naar een boterham, het vriest al drie weken, en er kan niet gewerkt worden. Een man loopt in Stadskanaal met zijn dochtertje en klopt aan om een aalmoes. Zij wordt vrijgesproken, omdat ze niet is bevonden te bedelen, maar bonken verzamelde in haar schort; hij moet naar een bedelaars gesticht. En zo zijn er nog honderden gevallen.

Of een bedelaar met zijn verhaal de rechter haalt en daarmee uit het 'grauw' van het verleden op licht, hangt voor een deel af van het plaatselijk beleid. Hierover hebben wij slechts incidentele aanwijzingen gevonden. Zo hebben bijna alle bedelaars, die in Usquert werden aangehouden bij één en dezelfde landbouwer in Noordpolderzijl om een aalmoes gevraagd. Uit brieven van burgers te Uithuizen in 1844/45 blijkt dat de boeren veel last hadden van bedelaars, die om brood en een nachtverblijf vroegen. Adressanten vermoeden dat de plaatselijke overheid de bedelarij oogluikend toestond uit angst voor brandstichting en schade aan eigen goederen. De gemeente Wildervank diende in 1840 een verzoek in tot vrijspraak voor twee vrouwen, die niet als bedelares bekend stonden. Eén was bovendien al 70 jaar, en de ander had een kind, dat bij veroordeling van de moeder tot last van de gemeente zou komen. Maar het belangrijkste argument was, dat het de gemeente goedkoper uitkwam hen onderstand te verlenen, dan in de Ommerschans te doen onderhouden.

Ook probeerde men wel de bedelaar eerst met een waarschuwing op het rechte pad te krijgen. Zo zijn op 4 maart 1844 twee mannen, één met een gezin, bedelend aangetroffen in Appingedam, terwijl zij in het werkhuis te Loppersum hoorden te zijn. B&W besloten het deze keer bij een terechtwijzing te laten. De vonnissen wekken daarbij de indruk, dat het op het platteland vaak een kwestie was van pech hebben. Je wordt betrapt als je aan de achterdeur net wat vraagt, terwijl binnen de veldwachter aan de koffie zit. In de Statistische jaarboeken wordt trouwens gezegd,

dat het politietoezicht, vooral op het platteland te wensen overlaat. Dit verst rkt de indruk dat, behalve de ongeluksvogels, alleen diegenen zich laten oppakken, die het in de gevangenis of het gesticht minder slecht hebben dan op straat. In dit verband moet ook iets over het opzondingsbeleid gezegd worden. Dit kon per rechtbank en per provincie verschillen. Misschien hangt dit samen met het feit dat er in de gerechtelijke statistiek geen gelijkmatige spreiding van voor bedelarij veroordeelden is te vinden. Groningen, weliswaar een niet onwelvarende provincie, berecht maar verbazingwekkend weinig gevallen van landloperij en bedelarij, namelijk 1.5% van het totaal in Nederland (periode 1850-80). Het opzondingspercentage van de provincie Groningen (43%) ligt ook onder het landelijke percentage (76%), terwijl Drente er gemiddeld een stuk boven ligt (94%). (cijfers Gerecht. Stat. periode 1857-80). Er blijken van tijd tot tijd zeer veel bedelaars juist daar veroordeeld te worden (1851-62 12% en 1870-80 zelfs 31% van het totaal in Nederland veroordeelde aantal bedelaars). Voor de eerste periode is bovendien gebleken uit de lijst van Veenhuizen, dat veel in Drente veroordeelden afkomstig zijn uit de stad Groningen. Over de periode 1850-70 is 24% van degenen die vanuit Drente opgezonden worden afkomstig uit en komt dus ten laste van de stad Groningen.

HET LEVEN IN VEENHUIZEN.

Veenhuizen bestond uit drie gestichten. In het eerste waren ongeveer 1000 wezen en vondelingen ondergebracht; in de andere twee zo'n 3000 bedelaars, terwijl in de kleine huisjes die tegen de gestichten waren aangebouwd, enkele gezinnen van arbeiders en oud-militairen woonden. Met uitzondering van deze laatsten waren de mannen en vrouwen strang gescheiden. Ook wanneer een gezin uit arren moede hun al eerder opgezonden vader naar Veenhuizen volgde, konden ze daar geen contacten met elkaar onderhouden. Het regiem in Veenhuizen was heel streng, doch er werd niet op 'terugstootende' (6) wijze opgetreden. De bedelaars werden in grote zalen onder-

gebracht, die overdag als woonruimte en 's nachts als slaapvertrek dienst deden. Dan werden er hangmatten naar beneden getakeld, drie rijen boven elkaar. En daar sloiep men dan met honderden tegelijk. Dat er regelmatig ruzies ontstonden is niet zo verwonderlijk. Later vervangt men dan ook de hangmatten door ijzeren kooien, waarin men's nachts ter bevordering van de privacy wordt opgesloten.

Overdag worden de bedelaars ingeschakeld bij de veldarbeid en het ambtelijk bedrijf. Ieder gesticht had een groot stuk grond, dat deels bebouwd werd met graan, aardappels en groente, deels werd ontgonnen en deels voor de turfafgraving diende. De bedelaars, die werkzaam waren in de ambtelijke sector, hielden zich voornamelijk bezig met katoen spinnen en juten zakken maken. De kinderen in Veenhuizen gingen voor het grootste deel naar de -eigen- lagere school. Na schooltijd werkten ze dan nog in de werkplaatsen, het huishouden en de land- en tuinbouw. Ondanks alle activiteiten, die er in Veenhuizen ontplooid werden was de kolonie verliesgevend. De produktiemethoden waren sterk verouderd, veel mensen waren niet in staat om te werken, zullen vaak te zwak zijn geweest om veel arbeid te verrichten. Niet verwonderlijk, gezien het voedsel dat ze meestal kregen: aardappelen en brood, dat overigens ook voor het grootste deel uit aardappelmeel bestond. Toch probeerde men zich zo lang mogelijk op de been te houden om dientengevolge sneller ontslagen te worden. Dat verlangen was vrijwel algemeen, hoewel het toch zeer moeilijk bleek om met het etiket 'Veenhuizen' weer aan de slag te komen. Dit wordt wel duidelijk uit de veelvuldige recidive, waar we in deel 1 reeds op wezen.

EPILOOG.

Al met al levert een gemeenschappelijk onderzoek in het kader van een werkcollege een aantal interessante wetenswaardigheden op die uitnodigen tot nader onderzoek. Wij missen echter nog de mogelijkheden tot vergelijking met andere plaatsen en kunnen onze gegevens nog niet

relateren aan de algemene beweging van lonen, prijzen, huren etc. in Nederland en in de verschillende provincies afzonderlijk. Wat de verschillende cijferreeksen verbeelden, daarnaar valt vaak slechts te gissen. Aanvullingen uit de proza-ische hoek blijken dan ook steeds weer een zeer waardevolle bijdrage te leveren, zelfs wanneer deze bronnen slechts op bescheiden schaal onderzocht worden.

Floor van Gelder
Magdaleen Kingmans

Met gebruikmaking van de onderzoeksverslagen van: Jack Hofman, F.L. van Holthoon, Jannie Poelstra, Riewing Pilon, Ronald Roes, Mirjam Schoenmakers, Marijke van der Veen, Herma Verbaan, Egbert de Weerd.

NOTEN:

1. G.Luttenberg: Proeve van een onderzoek omtrent het armwezen in ons vaderland, Zwolle, 1841.
2. Missive van 18-3-1841 vanwege het Ministerie van Binnenlandse Zaken.
3. I.Hasenberg-Butter: Academic Economics in Holland 1800-1870, Den Haag 1969, pp 73-75.
W.C.Mees: De werkinrichtingen voor armen uit een staathuishoudkundig oogpunt beschouwd.
Rotterdam 1844, pp 44, 91, 126
G.Luttenberg: a.w. pp 53, 81
4. Bij de wet van 1818 was namelijk bepaald dat iedere arme ondersteund diende te worden door de plaats van herkomst, tenzij hij/zij reeds vier jaar zonder steun te vragen in een bepaalde plaats verblijf hield.
In 1854 werd de last geheel de plaats van herkomst gelegd.
Deze maatregel loste de problemen totaal niet op. Vanaf 1870 moest de woonplaats de kosten van onderstand betalen.
5. De cijfers die wij voor de provincie Groningen voor de periode 1848-73 in de lijst Veenhuizen gevonden hebben wijzen overigens in een andere richting. Volgens deze zou 65 % van de veroordeelden opgezonden zijn. Het verschil is of te wijten aan het feit, dat wij geen continue reeks gebruikt hebben, of aan onvolledige en/of foutieve

opgaven in de Gerechtelijke Statistiek.

6. Rapport Mr. C.H. Gockinga, Mr. H. Reiger, en Mr. L.B. Lohman wegens een in de Coloniale Gestichten de Maatschappij van Weldadigheid in het werk gesteld onderzoek naar de aldaar voor rekening der Stad Groningen verpleegd wordende bedelaars-colonisten. Ingevolge resolutie van de Raad der Stad van den 5 October 1833 no.1. Niet gepagineerd.

dr. F.L. van Holthoon Notitie

Magdaleen Kingmans en Floor van Gelder schreven in het eerste deel van hun onderzoeksverslag over Armenzorg en Bedelarij: 'Verder heeft de verdeling van de onderzochte vonnissen door de tijd natuurlijk niets met een steekproef te maken...' (Groniek no. 45/6 p.44) Hun opmerking slaat op de gegevens, die we uit de vonnissenboeken van de Groninger rechtbanken verzameld hebben, door, te beginnen met 1823, ieder vijfde jaar te bewerken. Ik kan niet inzien, waarom dit geen steekproef is (iedere selectie is een steekproef), noch waarom deze niet (want daar gaat het 'natuurlijk' om) aselekt zou zijn. Naast het verzamelen van de gegevens uit de jaren 1823... 28... t/m 1873 hebben we nog iets anders gedaan. Om te kijken of we een verband konden leggen tussen het materiaal van de vonnisboeken en ander archiefmateriaal, dat speciaal voor de jaren 1845-48 verzameld werd, hebben we deze jaren, d.w.z. 1845, 1846, en 1847, extra meegenomen. We zijn er bij de opzet van ons onderzoek van uitgegaan, dat door de aardappel-

ziekte mogelijk een ernstige crisis in de voedselvoorziening optrad en we hebben geprobeerd of we hiervan in de bedelarij en de behandeling door de overheid iets konden merken. Kingmans en van Gelder hebben volkomen gelijk, dat men de gegevens uit deze jaren niet zonder meer bij die van de steekproef mag optellen. Hierdoor ontstaat het risico dat factoren, die alleen in de jaren 1845-48 hebben gewerkt, ons beeld van de bedelarij over de periode 1823-1873 te sterk gaan bepalen.

In welke mate is dit het geval geweest? Is 1845-48 inderdaad een 'atypische' periode geweest? Om dit te onderzoeken heb ik de gegevens uit de jaren 1845-48 vergeleken met die van de 5-jaarlijkse steekproef. (Dit betekent dus dat het jaar 1848 in beide verzamelingen voorkomt) Als 1845-48 een atypische periode is geweest, dan moet een vergelijking van beide periodes duidelijke verschillen aangeven in de kenmerken van de bedelaars, waarover we gegevens hebben kunnen verzamelen. In hoeverre treden deze verschillen op? Laat ik in telegramstijl de belangrijkste conclusies opsommen, waartoe men op grond van deze vergelijking komt:

Uit tabel II blijkt dat meer arbeiders en ambachtslieden en minder mensen zonder beroep veroordeeld zijn in de periode 1845-48, dan in de periode van de 5-jaarlijkse steekproef. Dit is een interessant verschil, dat er op zou kunnen wijzen, dat in de periode 1845-48 meer mensen, die gewoonlijk niet bedelen, hiertoe zijn gedreven door de nood der tijden.

Uit tabel III blijkt, dat het aantal personen veroordeeld voor bedelarij zonder bijkomende delicten in de periode 1845-48 iets toeneemt. Dit feit zou de eerder getrokken conclusie kunnen bevestigen, dat een gedeelte van de mensen, die in deze periode gebedeld hebben, gewone mensen waren uit overigens geordende levensomstandigheden.

Uit tabel IV blijkt, dat meer mannen in de periode 1845-48 dan in de periode van de 5-jaarlijkse steekproef wegens bedelarij zijn veroordeeld, en uit tabel V dat de bedelaars in de periode 1845-48 beter vertegenwoor-

digd zijn in de jongere leeftijdsklasse (altijd weer vergeleken met de 5-jaarlijkse steekproef). Over deze verschillen kan men eindeloos bespiegelen, maar zonder aanvullende gegevens kunnen we hierover weinig zinnigs zeggen.

Als men tenslotte naar tabel VI en VII kijkt, dan blijkt uit tabel VI, dat de mensen in het akkerbouw- en het weidegebied in de periode 1845-48 wat meer gebedeld hebben dan in de periode van de 5-jaarlijkse steekproef en uit tabel VII zou men kunnen afleiden, dat deze bedelaars wat betreft het akkerbouwgebied van buiten en wat betreft het weidegebied uit de eigen streek komen.

Verandert deze vergelijking nu iets aan onze conclusies? Dat hangt er maar van af welke vragen men wil stellen en welke conclusies men daaraan wil verbinden. Onze vraag schiet dus in het luchtledig en ik ben niet in staat om in het kader van deze korte notitie de vragen te formuleren, die ik in het kader van ons onderzoek belangrijk vind. Kingmans, van Gelder, Poelstra en ondergetekende zullen binnen enkele maanden een artikel afleveren, waarin al deze vragen en hun antwoorden aan de orde komen. Wel kan ik zeggen, welke feiten mij bij het formuleren van die vragen als belangrijk voorkomen. Dat zijn

1. zoveel meer mannen dan vrouwen worden wegens bedelarij veroordeeld.
2. er is in ons materiaal nauwelijks sprake van een oververtegenwoordiging van oude mensen.
3. bedelarij gaat zelden gepaard met andere delicten.
4. in het akkerbouwgebied wonen weinig bedelaars, maar het trekt wel bedelaars van buiten de eigen streek aan.

En verder een reeks van feiten, die in deze notitie verder niet aan de orde zijn geweest (ze betreffen bestraffing en behandeling van bedelaars door de overheid) en die ik dus buiten beschouwing laat. Zo gezien heeft mijn vergelijking geen schokkende nieuwe resultaten opgeleverd.

Men zal gemerkt hebben, dat ik me in deze notitie bij het trekken van conclusies zeer voorzichtig heb uitgedrukt. Daar is reden voor, want er zijn twee problemen die ons beeld van de bedelarij opgebouwd uit de vonnisboeken,

ernstige kunnen vertroebelen. Als men naar tabel I kijkt, dan valt op, dat de eerste jaren zeer slecht gevuld zijn. Uit andere gegevens (b.v. de gegevens verzameld door Kingmans en Poelstra) weten we, dat ook toen bedelarij frequent voorkwam. De oorzaak van het gering aantal veroordelingen in de eerste steekproefjaren moeten we waarschijnlijk dan ook zoeken in een verandering van het vervolgingsbeleid: In een K.B. van 1843 werd gelast, dat voortaan alle opgepakte bedelaars voor de rechtbanken moesten worden gebracht. Daarna kunnen we verwachten dat opgepakte bedelaars niet langer rechtstreeks naar één van de bedelaarskolonies werden gestuurd. Voor 1843 is dat zeer waarschijnlijk veelvuldig het geval geweest. Het tweede probleem is dat in de jaren vijftig de recidive onder bedelarij snel toenam. Recidive wil zeggen, dat een bedelaar meerdere malen wegens bedelarij opgepakt is en veroordeeld. Als we nu weten, dat in de jaren vijftig het aantal veroor-

deelde bedelaars per jaar wel schommelt, maar dat er geen groeitrend in de veroordelingen zit, dan betekent deze recidive dus, dat er een groep van gewoonte-bedelaars ontstaat, en men zou dus kunnen verwachten dat de relatie tussen bedelarij en armoede lossen wordt. Wat we dus moeten doen is dat we nieuwe gegevens moeten verzamelen voor de periode vóór 1845 en na 1848. Pas als we deze nieuwe gegevens tot onze beschikking hebben kunnen we met enige zekerheid vaststellen hoe 'atypisch' de periode 1845-48 was, wat betreft de bedelarij in de provincie Groningen in de 19e eeuw. We zullen zien of het mogelijk is om op korte termijn deze aanvullende gegevens te verzamelen. Geheel los daarvan staat de noodzaak om gegevens over migratie, leeftijdsopbouw, lonen, prijzen etc. van de Groninger bevolking te verzamelen en te interpreteren. Voor de interpretatie van de bedelarij zijn dit soort gegevens van eminent belang, maar het verzamelen hiervan is een ander chapter.

Tabel I : Veroordeelde bedelaars per jaar.

	N	%
1823	3	1
1828	10	2
1833	2	1
1838	6	1
1843	11	3
1845	28	7
1846	49	12
1847	99	24
1848	35	8
1853	34	8
1858	43	10
1863	12	3
1868	39	9
1873	51	12
totaal	422	101%

Tabel II: Aantallen bedelaars per beroepsgroep vergeleken voor de periode van 5-jaarlijkse steekproefperiode en de periode 1845-48.

	5-jaarlijkse steekproef		1845-48	
	N	%	N	%
boeren	4	2	3	1
arbeiders	80	33	85	40
ambachtslieden	50	20	48	23
schippers	5	2	2	1
kooplieden	8	3	7	3
rest	5	2	6	3
zonder beroep	93	38	60	28
totaal	245	100	211	100

Tabel III: Veroordeelde bedelaars, gerangschikt naar ten laste legging in de vonnissen.

	5-j. steekproef		1845-48	
	N	%	N	%
landloperij	24	10	19	9
bedelarij	169	80	175	33
bedelarij, landloperij + en andere delicten	25	10	17	8
totaal	245	100	211	100

Tabel IV: bedelaars vergeleken naar geslacht en periode

	5-j. steekproef		1845-48	
	N	%	N	%
vrouwen	61	25	43	20
mannen	185	75	168	30
totaal	246	100	211	100

Tabel V: bedelaars vergeleken naar leeftijd en periode.

	5-j. periode		1845-48	
	N	%	N	%
0-9	2	1	3	1
10-19	29	12	30	14
20-29	45	18	40	19
30-39	47	19	52	25
40-49	46	19	36	17
50-59	30	12	22	10
60-69	21	9	11	5
70-79	7	3	7	3
onbekend	19	8	10	5
TOTAAL	246	100	211	100

Tabel VI: aantal bedelaars per bedelplaats en periode.

	5-j. steekproef		1845-48	
	N	%	N	%
Groningen (stad)	82	34	66	33
Veenkoloniën	44	18	25	12
Weidegebied	18	8	23	11
Akkerbouwgebied	100	41	90	44
TOTAAL	244	100	204	100

Tabel VIa: aantal bedelaars in grotere plaatsen per periode.

	5-j. steekproef		1845-48	
	N		N	
Uithuizen	8		15	
Usquert	4		9	
Warffum	3		11	
Grotegast	1		5	
Haren	1		4	
Marum	2		9	
Wildervank	5		11	
Veendam	12		4	
Delfzijl	6		3	
Winschoten	13		3	

Opm-

In ons codeboek hebben we de gemeentes afzonderlijk gecodeerd. Terwille van de overzichtelijkheid heb ik deze gemeentes ingedeeld in de genoemde regio's. (akkerbouwgebied: Hunsingo, Fivelgo, Oldambt; weidegebied: Westerkwartier, Haren, Roden, Peize, Eelde; Westerwolde werd gerekend tot de Veenkoloniën. Deze indeling is discutabel.)

Tabel VII: aantal bedelaars per woonplaats en periode.

	5-j. steekproef		1845-48	
	N	%	N	%
Groningen (stad)	67	28	64	30
Voenkoloniën	26	11	17	8
Weidegebied	10	4	24	11
Akkerbouwgebied	39	16	28	13
Drenthe	22	9	13	6
Duitsland (net over de grens)	11	5	13	6
Overige	8	24	44	21
Onbekend	58	3	8	4
totaal	241	100	211	99

MEKKA OF MOSKOU

Korte anecdote m.b.t. tot Sneevliets bezoek aan Moskou (via Nederland) in 1922.

Sneevliet werd al jaren consequent door binnen- en buitenlandse geheime diensten gevolgd. Dit leidde tot komische situaties. Al zijn brieven werden onderschept, en daarom werden bep. zaken niet, andere verhuld aangeduid. Zo schreef Sneevliet i.p.v. 'Moskou' steeds 'Mekka'. Dit werd door de autoriteiten echter niet doorzien, getuige een rapport van de procureur-generaal van het Hooggerechtshof te Batavia aan de Gouverneur-Generaal: "Wat de reis naar Mekka aangaat, het schijnt mij, aangenomen dat inderdaad Mekka bedoeld is, wel gewenscht, dat de vertegenwoordiger van Nederland te Djeddah daarvan op de hoogte worde gebracht (...) Mekka schijnt thans een centrum te zijn voor Bolsjewistische propagandisten (..) Naar het voorkomt is Mekka een zeer geschikte propagandplaats voor de communistische koloniale propaganda, gezien de duizenden personen uit Britsch- en Oost-Indië, die daar jaarlijks te bedevaart komen" (gecit. bij Perthus, Henk Sneevliet, p.260/261)